

Apollonius Dyscolus en de semantische syntaxis

Pieter A. M. Seuren*

Abstract. This article places the debate between Chomskyan autonomous syntax and Generative Semantics in the context of the first beginnings of syntactic theory set out in *Perì suntáxeōs* ('On syntax') by Apollonius Dyscolus (second century CE). It shows that, theoretically speaking, the Apollonian concept of syntax implied an algorithmically organized system of composition rules with a lexico-semantic, not a sound-based, input, unlike Apollonius's strictly sound-based postulated rule systems for the composition of phonemes into syllables and of syllables into words. This meaning-based notion of syntax persisted essentially unchanged (though refined by Sanctius during the sixteenth century) until the 1930s, when structuralism began to take the notion of algorithmically organized rule systems for the generation of sentences seriously. This meant a break with the Apollonian meaning-based approach to syntax. The Generative Semantics movement, which arose during the 1960s but was nipped in the bud, implied a return to the tradition, though with much improved formal underpinnings.

Trefwoorden: Apollonius Dyscolus, autonome syntaxis, Bloomfield, Chomsky, generatieve semantiek, Harris, Sanctius, semantische syntaxis.

1. Aanhef

Jan Noordegraaf is een stille volhouder. Tientallen jaren heeft hij zonder ophef zijn werk verricht op het gebied van de geschiedenis van de taalkunde, in het bijzonder die der Lage Landen. Ik wil hem door deze bijdrage feliciteren, niet alleen met zijn zestigste verjaardag, maar vooral ook met het feit dat hij er in niet geringe mate toe heeft bijgedragen dat het vak geschiedenis van de taalkunde nu eindelijk erkenning begint te krijgen. De hybris van de twintigste eeuw, die dacht alle wijsheid in pacht te hebben en het verleden te

* Adres van de auteur: pieter.seuren@mpi.nl (Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek, Nijmegen).

kunnen vergeten, begint nu eindelijk achterhaald te worden, al gaat het langzaam. ‘You are history’ geldt, althans in het Amerika van nu, nog steeds als een veroordeling en niet als het reusachtige compliment dat het zou moeten zijn. Het verleden is belangrijk, niet alleen omdat daar onze wortels liggen en omdat het heden niet te begrijpen valt zonder kennis van hoe het zo geworden is, maar ook, en niet in het minst, omdat onze voorgangers van voorbije eeuwen ons nog steeds veel te leren hebben. Het volgende artikel is bedoeld om de laatste bewering kracht bij te zetten.

2. Het begrip en de term *syntaxis*

Vanaf het moment dat het eerste boek over *syntaxis* verscheen, ergens in de tweede eeuw van onze jaartelling, van de hand van de Griekse linguïst Apollonius Dyscolus, tot aan de komst van de Amerikaanse structuralistische grammatica, is er weinig essentieels gebeurd. Weliswaar heeft de Spanjaard Sanctius aan het eind van de zestiende eeuw belangrijke theoretische verfijningen aangebracht (zie onder), en weliswaar hebben talrijke eminente grammatici, vooral in de eeuwen na Sanctius, het materiaal enorm uitgebreid en de analyses verbeterd, maar de kern van het begrip *syntaxis* heeft alle ruim zeventien eeuwen tot aan de twintigste in beginsel zonder belangrijke wijzigingen doorstaan. En toen het moderne begrip *syntaxis* zijn intrede deed, werd het oude begrip vervangen door iets dat in formeel opzicht misschien beter maar in inhoudelijk opzicht beslist slechter was.

Het begrip, en ook de term, *syntaxis* zijn zo oud als de weg, niet naar Rome, maar naar Alexandrië, want daar leefde en werkte Apollonius Dyscolus, waarschijnlijk als professor in de filologie aan de Alexandrijnse universiteit. Zijn boek *Peri suntáxeōs* (‘Over *syntaxis*’) heeft de theorie van de *syntaxis* en de term *syntaxis* over de wereld verbreed.

Het woord *syntaxis* is een directe transcriptie van het oude Griekse woord *súntaxis*, dat letterlijk ‘het ordelijk bijeenplaatsen van elementen’ betekent en frequent voorkomt, door de gehele oudheid heen, in verschillende betekenissen, zoals ‘compositie’, ‘opstelling’, ‘orde’, ‘statuut’, ‘organisatie’, ‘verdrag’, ‘systeem’, ‘verhandeling’ en nog meer.

In de zin van ‘samenstelling van woorden tot zinnen’ is, om even heel precies te zijn, het gebruik van de term van heel wat oudere datum dan Apollonius. Het was, voorzover bekend, de Griekse stoïsche filosoof Chrysippus, die in de derde eeuw voor onze jaartelling filosofie doceerde aan de toen nog jonge school der Stoa in Athene (en als grondlegger beschouwd wordt van

de propositiologica, die thans nog onveranderd geldt), die een van zijn werken de titel meegaf *Perì tēs suntáxeōs tōn legoménōn* ('Over het samenstellen van wat gezegd wordt'). Hier ligt, volgens de gegevens die men kan ontlenen aan het grote Griekse woordenboek Liddell & Scott (1951⁹), de eigenlijke oorsprong van de term syntaxis in de taalkundige zin.

De term was wel gangbaar in de retorica, waar syntactische verschijnselen geacht werden thuis te horen (zoals ook De Saussure nog steeds dacht dat de syntaxis tot de *parole* behoorde). In taalkundige zin zien we de term voor het eerst bij Apollonius Dyscolus, wiens *Perì suntáxeōs*, via de invloedrijke Romeinse grammaticus Priscianus, de standaard werd voor achttien eeuwen syntactische taalkunde en taalonderricht. Deze tekst is nu beschikbaar in een Engelse vertaling van de Amerikaan Fred Householder (1981) en in een Franse vertaling van Jean Lallot (1997).

3. Syntaxis bij Apollonius Dyscolus

Voor Apollonius was syntaxis een groundbegrip van de taalkunde. Wilden en dieren uiten ongeordende klanken, zo zegt hij, maar mensen die een taal spreken ordenen hun klanken in lettergrepen, hun lettergrepen in woorden en hun woorden in zinnen. Dit ordenen, op een rij zetten, is de syntaxis. Men ziet dat, strikt genomen, Apollonius de term *syntaxis* niet alleen toepast op het ordenen van woorden in zinnen maar ook op het ordenen van fonemen (al sinds Plato *stoicheia* 'elementen' genoemd) in lettergrepen en van de laatste in woorden – een 'drievoudige articulatie' dus, als variatie op Martinet's 'dubbele articulatie'. Maar in zijn *Perì suntáxeōs* beperkt hij zich tot het combineren van woorden in zinnen. Het boek begint aldus:

I,1. In onze vorige publicaties hebben wij de theorie van de woorden besproken, zoals de aard van het object van onderzoek vereist. Het voorliggende werk behandelt het samenstellen van woorden, volgens passende regels die resulteren in complete zinnen. Ik zal dit onderwerp met de grootst mogelijke nauwkeurigheid behandelen vanwege zijn fundamentele belang voor het interpreteren van poëzie.

En aangezien het juist dit boek, *Perì suntáxeōs*, is dat zijn invloed op latere generaties heeft doen gelden, is de term *syntaxis* beperkt gebleven tot (de leer van) het combineren van woorden in zinnen. En zo zijn dit begrip en deze term de geschiedenis ingegaan.

Als Apollonius een moderne, formeel ingestelde, linguïst was geweest, dan had hij ongetwijfeld zijn definitie van syntaxis opgevat als niets anders dan wat de definitie zegt, namelijk (de studie of leer of theorie van) het bij-

eenplaatsen van primitieve termen in grotere gehelen. Voor wat de ‘syntaxis’ van de fonemen en de lettergrepen betreft, deed hij dit inderdaad: voor zover we weten gaat het daar bij Apollonius alleen om de pure collocaties van fonemen in lettergrepen en van lettergrepen in woorden. Maar in de syntaxis die de samenstelling van woorden in zinnen beregelt, gaat het om meer. Ware dit niet zo geweest, dan was Apollonius met een Chomskyaanse generatieve syntaxis gekomen, een algoritme van het type:

Hier heb je je lijst met elementaire symbolen (woorden/morfemen), ingedeeld in vormklassen. Wil je een zin maken, neem dan eerst een symbool uit klasse X, dan een symbool uit klasse Y, enz. Je kunt dan ook nog, als dat nuttig lijkt, de aldus gegenereerde symboolreeksen transformeren naar andere symboolreeksen volgens bepaalde transformatieregels. Het uiteindelijke product wordt ingevoerd in de morfologische en vervolgens de fonologische component van het totale algoritme.

Maar dit deed Apollonius niet. Onmiddellijk na het boven gegeven citaat gaat hij aldus verder:

1,2. We hebben gezien hoe de onanalyseerbare substantiële eenheid foneem (*stoicheion*) in vroegere tijden aan beperkingen onderhevig is geraakt, met name doordat fonemen niet willekeurig gecombineerd kunnen worden, maar alleen volgens passende combinatieregels, waaraan het foneem deels zijn naam ontleend heeft [Apollonius bedoelt de afleiding van *stoicheion* van het woord *stoichos* ‘rij, lijn’]. Voor de volgende eenheid, de lettergreep, gelden analoge restricties, aangezien samengestelde gehelen (*suntaxeis*) van lettergrepen, mits samengesteld volgens bepaalde regels, woorden vormen. Hieruit volgt dat de woorden, die deel zijn van de regelmatig gevormde complete zin, eveneens aan combinatorische regels gebonden zijn. Immers, de betekenis die elk woord meedraagt is, op een bepaalde manier, de primitieve eenheid van de zin, en zoals de kleinste klankeenheden lettergrepen vormen mits volgens de regels bijeengeplaatst, zo vormt het bijeenplaatsen (*sun-taxis*) van betekenissen hele ‘woordgrepen’ door het aaneenrijgen van woorden. Precies zoals woorden gemaakt zijn van lettergrepen, zo worden complete zinnen gemaakt van bij elkaar passende gecombineerde betekenissen.

Deze passage is uiterst opmerkelijk, zoals eerder opgemerkt in Sluiter (1990: 44-45). Het is namelijk helemaal niet zo, zoals Apollonius beweert, dat in zijn voorstelling van zaken het combineren van woorden in zinnen eenvoudig een vervolg is op het combineren van fonemen in lettergrepen en van lettergrepen in woorden. Het verschil is dat bij het combineren van woorden in zinnen ineens de *betekenis* om de hoek komt kijken, terwijl bij de lettergrepen en fonemen alleen de geluidsvorm telde. Meer eigentijds gezegd, terwijl de lettergrepen inderdaad de in termen van geluid geformuleerde output zijn van de, eveneens geluidsmatig gedefinieerde fonemen die de input vormen

van het eerste ‘algoritme’ (ik gebruik ‘algoritme’, dus tussen aanhalingstekens, als aanduiding voor gepostuleerde maar nog niet gerealiseerde regelsystemen die van een input een output maken), en de nog steeds geluidmatig geformuleerde woordvormen de output zijn van het tweede ‘algoritme’, vraagt het derde ‘algoritme’, van woorden naar zinnen, niet om een geluidmatig gedefinieerde input maar om een input bestaande uit *woordbetekenissen*. Apollonius schaatst daar gladjes overheen, maar het verschil heeft vérstrekkende gevolgen.

Dat blijkt wel uit de strijd die in de jaren zeventig van de twintigste eeuw is gevoerd tussen de autonome en de semantische syntactici, meestal generatieve semantici genoemd. De autonome syntactici, geleid door Noam Chomsky, verdedigen de theorie dat de syntaxis dient te beschrijven hoe woordvormen in zinsgehelen worden gecombineerd (welke vervolgens worden behandeld in de morfologische en de fonologische component van de grammatica) – de theorie van de zogenaamde *autonome syntaxis*. De semantische syntactici daarentegen verdedigen de opvatting van de semantische syntaxis, die inhoudt dat de door Apollonius gevolgde praktijk juist is. Volgens de semantische syntactici zijn het inderdaad *betekenissen*, althans *semantische representaties*, die de input vormen van het syntactische ‘algoritme’, dat als output de zogenaamde oppervlaktestructuren genereert (die dan eveneens door de morfologie en de fonologie heen gaan en als fonologisch gedefinieerde zinnen het licht zien).

Maar laat ons, vooraleer we het moderne debat ontleden, nagaan hoe Apollonius aan zijn begrip van syntaxis handen en voeten geeft. We zien dat hij, net als bij het eerste ‘algoritme’ (van fonemen naar lettergrepen), een onderscheid maakt tussen de regels zelf en hun motivering. Zoals elke lettergreep een klinker vereist omdat anders het geheel niet uit te spreken valt, zo vereist elke zin een naamwoord (subject) en een werkwoord (predicaat), omdat anders geen ‘volledige betekenis’ tot stand komt. (Apollonius kende nog geen termen voor subject en object: hij behielp zich met *naamwoord* (*ónoma*) en een benoeming van de naamvallen.) Weliswaar is het zo, in het Grieks althans, dat het subject soms wordt opgeslokt door het predicaat, zoals bij subjectsvoornaamwoorden of bij onpersoonlijke werkwoorden, maar dat tast het semantische principe niet aan. Naamwoord (subject) en werkwoord (predicaat) vormen samen de complete zin. De rest is bijzaak (zie Sluiter 1990: 46). Zo lezen we in de paragrafen 14 en 16 van boek I:

I,14. De volgorde [van behandeling] weerspiegelt [het principe van] de volledige zin. Zoals het hoort, komt het naamwoord eerst aan de orde en daarna het werkwoord. Immers een zin die een van beide ontbeert is geen volledige zin. (...) I,16. Het naamwoord wordt noodzakelijkerwijs voor het werkwoord behandeld, aangezien doen en ondergaan [actief en passief] eigenschappen zijn van fysieke objecten, en het zijn de naamwoorden die zulke objecten benoemen. De speciale eigenschappen van het werkwoord, namelijk de actieve en passieve vorm, komen voort uit de [eigenschappen van de referenten van de] naamwoorden.

Maar deze motivering van het primaat van het subject is van een andere orde dan die van de eis dat een lettergreep minstens één klinker moet bevatten: bij de lettergreep gaat het om de *vorm*, bij de zin gaat het om de *betekenis*. Of, anders gezegd, bij de lettergreep gaat het om de *uitspreekbaarheid*, bij de zin gaat het om de *uitdrukbaarheid*.

Apollonius zou zich kunnen verdedigen door te zeggen dat het in beide gevallen gaat om de functie: lettergrepen moeten uitgesproken kunnen worden maar zinnen moeten bovendien een propositionele betekenis kunnen uitdrukken. Prima, maar dat beantwoordt niet de vraag naar de aard en de structuur van het betrokken 'algoritme'. Misschien is de parallel wel vol te houden. Je zou kunnen zeggen dat, zoals het eerste 'algoritme' mede wordt bepaald door uitspreekbaarheidseisen, het syntactische 'algoritme' mede wordt bepaald door uitdrukbaarheidseisen. Geen bezwaar, maar het blijft ook dan een feit dat bij het syntactische 'algoritme' de betekenis als nieuw element wordt toegevoegd.

Maar laten we eerst verder lezen in Apollonius' tekst. Deze is onderverdeeld in vier boeken, doorspekt met talrijke voorbeelden, de meeste ontleend aan de *Ilias* of de *Odyssee* van Homerus. Het eerste boek behandelt lidwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en deelwoorden in nominale groepen. Het gaat dus hoofdzakelijk over de structuur van de nominale groep (NP) in het Grieks. Het tweede boek behandelt de anaforische, deiktische, onbepaalde, reflexieve, vragende en betrekkelijke voornaamwoorden, maar ook de plaatsing van prepositiebepalingen in de woordgroep of in de zin als geheel en de daarmee overeenkomende semantische distincties. Het derde boek gaat over anafora in zinsverband, over bijwoorden, over meervoud en dualis, over het gebruik van de 'wijzen' (conjunctivus, optativus, imperatief) en de 'vormen' (actief, passief, medium), over deelwoorden, over bepaalde aspecten van infinitivale en participiale onderschikking (complementatie), over het gebruik van partikels, over de naamvallen die door allerlei werkwoorden worden geregeerd (zo regeert *phileîn* 'houden van' de accusativus maar *erân* 'erotisch

beminnen' de genitivus). Het vierde boek behandelt preposities, niet alleen als hoofd van prepositiebepalingen maar ook als partikels waarmee werkwoorden en woorden van andere woordklassen samengesteld kunnen worden. Veel aandacht wordt daarbij besteed aan het in de Griekse epische poëzie gewone verschijnsel dat preposities als postposities voorkomen, maar dan 'met teruggetrokken accent', zoals de classici dat noemen. Dat wil zeggen dat tweelettergrepige voorzetsels, die normaal gesproken het accent op de laatste lettergreep hebben, in postpositioneel gebruik het accent op de eerste lettergreep krijgen, als in *Kastaliēs ápo pínō* 'ik drink van (de bron) Kastalia', waar de prepositie *apó* 'vanaf' zich vertoont als de postpositie *ápo*. In verband met dit verschijnsel spreekt Apollonius van 'transpositie', een vorm van transformatie dus (IV,7): 'Voorzetsels die niet aan het begin van hun bepalingen staan hebben duidelijk een transpositie ondergaan. (...) Het is, naar mijn mening, onbelangrijk of men wil zeggen dat de voorzetsels naar het eind getransponeerd zijn of hun complementen naar het begin.' Apollonius opent hier dus aarzelend, en nog lang niet systematisch door de hele syntaxis heen, de mogelijkheid van transformatieregels die onderliggende, in een semantische taal gevatte, zinsstructuren omvormen tot welgevormde oppervlaktestructuren.

Men ziet dat Apollonius zich in zijn derde, syntactische, 'algoritme' inderdaad houdt aan een strikt semantische sturing van de gepostuleerde regels. Zijn 'algoritme' stelt geen woordvormen maar betekenissen tot grotere zinsgehelen samen. Volgens Apollonius vereisen of althans prefereren deze betekenissen *qua betekenissen*, dus uit een soort conceptuele noodzaak, een bepaalde syntactische behandeling.¹

Het gaat hier dus niet om een *primair* maar om een *secundair* algoritme. Een primair algoritme vormt structuren uit gegeven *basiselementen* (primitieve termen), een secundair algoritme vormt structuren uit gegeven complexe *inputstructuren*, die dan zelf weer gedefinieerd moeten worden in termen van, uiteindelijk, een primair algoritme. Een secundair algoritme is dus, per definitie, *transformationeel*. Als die inputstructuren een semantische representatie vormen, hebben we te maken met een semantisch gestuurde syntaxis.

¹ Bij lezing van Apollonius' tekst viel mij op hoezeer zijn begrip van syntaxis overeenkwam met de syntaxis die op het gymnasium in de jaren veertig werd onderwezen in de Latijnse en Griekse lessen. Ik ben blij dat men mij dit toen achttien eeuwen oude syntaxisbegrip nog heeft kunnen bijbrengen. Voor het moderne syntaxisbegrip had ik nog tijd genoeg.

4. Sanctius

Het zou tot de zestiende eeuw duren voordat de kwestie van het al dan niet semantische karakter van de input van het syntactische ‘algoritme’, en het hoe ervan, weer aan de orde zou worden gesteld. Dit gebeurde, zoals gezegd, door Sanctius (1523-1600), die retorica en klassieke talen doceerde aan de universiteit van Salamanca, in zijn in 1587 verschenen boek *Minerva seu de Causis Linguae Latinae* (zie Breva-Claramonte 1983; Seuren 1998: 41-46).

Het vernieuwende in Sanctius is dat hij aangaande de aard van de semantische input veel specifiekere is dan voorheen gangbaar was. Voor hem bestaat de input uit proposities geformuleerd in de ‘taal van het denken’, die onderworpen is aan de ‘grammatica van het denken’. Deze ‘grammatica’ haalde hij uit de semantisch volledige en ondubbelzinnige parafrases van zinnen, in het Latijn weliswaar, maar dan toch een semantisch-analytisch Latijn – zoals men dat in feite in elke taal kan doen (zie Sluiter 1990: 63).

Sanctius staat inderdaad een ‘semantische syntaxis’ voor van het type dat de Generatieve Semantici van de jaren zeventig van de vorige eeuw voorstelden en dat reeds in aanleg, maar niet meer dan dat, aanwezig was bij Apollonius. Sanctius hanteert de vier ‘elementaire transformaties’: deletie, toevoeging, transpositie en substitutie, en illustreert deze processen aan tal van Latijnse voorbeelden, waarbij hij de transformationele processen én historisch én mentaal als reëel voorstelt. Door hem is dit begrip terechtgekomen bij de grammatici van Port Royal en heeft het verder de traditionele grammatica mede bepaald (zie Seuren 1998: 46-47 voor een verslag).

5. De twintigste eeuw

Wat gebeurde er nu in de twintigste eeuw, toen het structuralisme opgeld begon te doen in de taalkunde? In Europa probeerde men het traditionele syntaxisbegrip in te passen in de principes van het ontluikende structuralisme, met betekenis en al. Een typisch, theoretisch georiënteerd, voorbeeld van deze stroming is De Groot (1949). Deze Europese richting is echter niet doorslaggevend gebleken (ook al ziet men reflexen ervan terug in de nieuwe, uit Amerika afkomstige, ontwikkeling van de ‘constructivistische grammatica’). Het voortouw werd, rondom de tweede wereldoorlog, ondubbelzinnig overgenomen door Amerikaanse linguïsten als Sapir en Bloomfield, gevolgd door poststructuralistische linguïsten als Hockett, Harris, Chomsky en vele anderen.

In deze Amerikaanse taalkunde werd het begrip syntaxis enerzijds wel precies gedefinieerd en zelfs tot op zekere hoogte geïmplementeerd, maar

anderzijds werd het in een richting gestuurd die, naar ik verwacht, uiteindelijk onhoudbaar zal blijken, de richting van de autonome syntaxis. Het begon met Bloomfield (1933), die het begrip *constituentenstructuur* in de grammaticawetenschap invoerde, hetgeen een groot goed zou blijken. In de jaren twintig, werd Bloomfield echter een overtuigd behaviourist en als gevolg daarvan werd het zijn streven taalkunde te bedrijven zonder enig beroep op de betekenis.

De syntaxis werd voor hem dan ook een regelsysteem dat vastlegt welke vormen zich in zinsgehelen laten combineren en op welke wijze. De *betekennissen* werden buiten beschouwing gelaten. Dat leek aanvankelijk helder en vooral heel ‘wetenschappelijk’. Het inspireerde ook tal van jonge linguïsten, zoals met name Zellig Harris (1951), die dit syntaxisbegrip keihard formeel tot een generatief algoritme uitwerkte, hierin gevolgd door zijn student Noam Chomsky. Hier ging het, om in termen van Apollonius te spreken, inderdaad om een regelrechte voortzetting van de zuiver vormgeoriënteerde eerste en tweede ‘algoritmes’, dus van klank naar lettergreep en van lettergreep naar woord.

In de late jaren zestig werd echter in toenemende mate duidelijk dat dit autonome syntaxisbegrip de plank missloeg, of, zoals het heette, belangrijke generalisaties miste. Dit bleek vooral uit voor taalkundigen toen nieuwe verschijnselen als het bereik van logische operatoren, die, in beginsel althans, in zinnen gebonden zijn aan een links-rechtsvolgorde die hun logisch-semantische bereik weerspiegelt. Een veel aangehaald voorbeeld was het verschil tussen *Veel rokers drinken niet* en *Niet veel rokers drinken*. De eerste zin laat zich, à la Sanctius, parafraseren als ‘Er zijn veel rokers zodanig dat het niet zo is dat zij drinken’, terwijl de tweede zin wordt geanalyseerd als ‘het is niet zo dat er veel rokers zijn zodanig dat zij drinken’. Toen bovendien bleek dat deze parafrases direct aansluiten bij de formulaire uitdrukkingen die in de moderne predicationlogica gebruikt worden om zulke zinnen weer te geven, leek de tijd rijp voor een terugkeer naar de semantisch gebaseerde syntaxisopvatting van de Apolloniaanse traditie, maar dan wel op een formeel beter gefundeerde wijze.² Dit werd de school van de *Generatieve Semantiek*, die, zoal men weet, een kort leven beschoren was na een felle campagne van Chomsky en zijn volgelingen. Dit onplezierige verhaal kan men nalezen in publicaties als R. Harris (1993), Huck & Goldsmith (1995) of Seuren (1998: 493-526).

² Ik herinner mij nog duidelijk het gevoel van opluchting en verademing toen ik, midden jaren zestig, zag hoe de formele syntaxisopvatting terugschoof naar de traditie en opnieuw de betekenis zag als het zingevende en motiverende principe van alle taal en taalgebruik.

Bibliografie

- Bloomfield, Leonard (1933). *Language*. New York: Henry Holt.
- Breva-Claramonte, Manuel (1983). *Sanctius' Theory of Language. A Contribution to the History of Renaissance Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- De Groot, Albert W. (1949). *Structurele Syntaxis*. Den Haag: Servire.
- Harris, Randy A. (1993). *The Linguistics Wars*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Harris, Zellig S. (1951). *Methods in Structural Linguistics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Householder, Fred W. (1981). *The Syntax of Apollonius Dyscolus. Translated, and with commentary by Fred W. Householder*. (= Studies in the History of Linguistics 23). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Huck, Geoffrey J. & John A. Goldsmith (1995). *Ideology and Linguistic Theory. Noam Chomsky and the Deep Structure Debate*. London/New York: Routledge.
- Lallot, Jean (1997). *Apollonius Dyscole, De la construction (syntaxe)*. 2 delen. Parijs: Vrin.
- Liddell, Henry G. & Robert Scott (1951⁹). *A Greek-English Lexicon*. A New Edition Revised and Augmented by Sir Henry Stuart Jones. Oxford: Clarendon Press.
- Seuren, Pieter A.M. (1998). *Western Linguistics. An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Sluiter, Ineke (1990). *Ancient Grammar in Context. Contributions to the Study of Ancient Linguistic Thought*. Amsterdam: VU University Press.